

Právní odpovědnost ve zdravotnictví

4. přednáška

České a evropské zdravotnické právo
2010, Filip Křepelka

Předeslání k přednášce

- ▶ Téma by mělo kurs uzavírat po probrání primárních norem zdravotnického práva, neboť sankce jsou významné až při nedodržení dispozic.
- ▶ Na konci semestru je však malá soustředěnost.
- ▶ Tématem odpovědnosti se zabývají desítky univerzitních učitelů a badatelů, je záležitostí stovek právníků v praxi.
- ▶ Nedokáži a nechci zde aspirovat na odborně ve všech aspektech zcela fundovaný pohled na věc.

Péče lege artis

- ▶ Zdravotní péče má být poskytována kvalitně.
- ▶ Co je kvalita v jednotlivých případech, neurčuje vesměs přímo právo. Není to prostě možné vzhledem k vývoji vědy a techniky medicíny.
- ▶ Proto existuje koncept zdravotnického zákroku či péče *lege artis*: odpovídající péče, tj. péče na úrovni doby (vzhledem k znalostem lékařské vědy) a místa a času.
- ▶ Péče, která je neodpovídající, je špatná, je to péče *non lege artis*, anglicky *malpractice*.

Vymezování lege artis obecně

- ▶ Co je *lege artis* péče, to určují vesměs sami lékaři povolání jako znalci. Soudce nebo úředník to mnohdy může jenom uznat nebo odmítnout.
- ▶ Existuje určitá standardizace profesními asociacemi a v souvislosti s výukou.
- ▶ Právníci a veřejnost jsou tak zde do značné míry závislí na posudku lékařů (samozřejmě s výjimkou nejjasnějších pochybení)

Právně neodpovídající péče

- ▶ Takovou péčí může jí být nejen špatně provedený zdravotnický zákrok, ale také nečinnost.
- ▶ Právně problematická je ale též péče lege artis např. při právně významném nesouhlasu pacienta nebo při nedostatečném informování).
- ▶ My se omezíme jen na zdravotníky v běžných situacích (tj. ve službě). Na jiné situace (první pomoc) se následně popisovaný rámec určitě uplatní jen částečně, pokud vůbec.

Nedbalost a úmysl

- ▶ Pochybení může být úmyslné (připomenout koncept úmyslu), je to však výjimečné.
- ▶ Obvyklé je pochybení nedbalostní (připomenout koncept nedbalosti).
- ▶ Nedbalost se bude obvykle předpokládat, naopak výjimečný zlý úmysl je třeba dokládat.
- ▶ Mnozí pacienti jsou ale podezřívaví a lékařům a dalším zdravotníkům nekalý úmysl rádi připisují.
- ▶ Vraždy „ze soucitu“ či „z moci“, poškozování pacientů na zdraví či úmyslně odepíraná péče se čas od času nicméně vyskytují.

Nedbalá péče a ospravedlnitelný omyl

- ▶ Některé právní řády výslovně a jiné nevědomě či podvědomě odlišují pochybení od tzv. běžného omylu.
- ▶ Běžný omyl má být právně nepostižitelný. Příznaky chorob bývají nezřetelné. Lékař není neomylný.
- ▶ Kvůli vzácnosti nelze očekávat jejich okamžitou identifikaci, neboť lékař či jiný zdravotník nemá vždy potřebnou zkušenost.
- ▶ Proto ale existují lékařské specializace. Překročení kompetence se špatnými následky je také pochybením.
- ▶ Mezi omylem a pochybením je nezřetelná a v českém právu skoro nevytýčená hranice.

Význam omezených možností

- ▶ Lze vyvozovat důsledky z nemožnosti poskytnutí dokonalé péče kvůli finančním, personálním a materiálním mezím poskytování zdravotní péče?
- ▶ Ve většině států se tak činí opatrně, neboť by to vedlo k relativizaci kvality zdravotní péče.
- ▶ Bezpochyby je to ale významné v případě první pomoci mimo zdravotnické zařízení či záchrannou službu. Zde jsou ale právě proto jiné standardy.
- ▶ Je to však patrně příčinou určité zdrženlivosti při ukládání postihů stejně jako při přiznávání náhrad ve srovnání s případy srovnatelné újmy na zdraví mimo zdravotnictví (úrazy z dopravních nehod, úrazy utrpěné v zaměstnání ve zvláště nebezpečných provozech).

Význam rámce soukromoprávní odpovědnosti ve zdravotnictví

- ▶ Soukromoprávní odpovědnost ve zdravotnictví je velké téma, zvláště v některých západních zemích, zejména v USA.
- ▶ Začíná být také v ČR vzhledem k judikatuře nižších soudů, ty začínají přiznávat vysoké náhrady újmy na zdraví způsobené péčí *non lege artis*, nepřipustnou nečinností či péčí právně problematickou.
- ▶ Zvyšování majetkové odpovědnosti zdravotníků či zdravotnických zařízení má však ekonomické (cena zdravotní péče), sociální (její možná nedostupnost pro určité skupiny pacientů anebo na určitých místech), psychologické (chování zdravotníků v kritických situacích: defenzivní medicína) a nakonec politické důsledky (snaha zajistit ochranu zdravotnictví kvůli hospodářské udržitelnosti).

Jednotlivé aspekty soukromoprávní odpovědnosti (nejen) ve zdravotnictví

- (1) Kdo nese odpovědnost?
- (2) Za co se nese odpovědnost?
- (3) Jaké je peněžní hodnocení (ocenění) odpovědnosti, to jest především částky přiznané jako odškodnění nebo zadostiučinění?
- (4) Ve prospěch koho je taková odpovědnost (pacient, pozůstalí)?
- (5) Pojištění rizik, zejména pojištění odpovědnosti za újmu.

Odpovědnost zdravotnického zařízení

- ▶ Většina zdravotní péče je poskytována týmem zdravotníků: lékaři a dalším zdravotnickým stejně jako nezdravotnickým personálem.
- ▶ Lze ji tak jenom částečně personifikovat.
- ▶ Těmto poměrům vhodně odpovídá česká úprava, která připisuje odpovědnost obecně zdravotnickému zařízení. Tím je obvykle právnická osoba.

(Které právnické osoby působí ve zdravotnictví? lekce 6 ČEZP)

- ▶ Individuální odpovědnost nese v ČR jenom lékař - provozovatel individuální privátní zdravotní péče. Zde zdravotnické zařízení = lékař.

Omezená odpovědnost zdravotníka

- ▶ Odpovědnost zdravotníků-zaměstnanců za škodu způsobenou je v ČR jenom druhotná, na základě pracovního práva (regres).
- ▶ Výjimka: exces. Jak se projevuje ve zdravotnictví?
- ▶ Jaké jsou možné další postihy dle pracovního práva: mzdový postih, zbavení funkce, degradace, výpověď, resp. okamžité ukončení pracovního poměru).
- ▶ U nedbalosti je limitována ve vazbě na výši mzdy.
- ▶ Jak se štěpí regresní odpovědnosti mezi více zdravotníků s ohledem na jejich spoluzavinění?
- ▶ Pojišťování odpovědnosti lékařů a dalších zdravotníků je tedy počin, který je jenom omezeně potřebný (újmu zaviněnou úmyslně totiž stejně nikdo nepojistí, to je přece morální hazard).
- ▶ Jaké je povědomí lékařů o jejich odpovědnosti?

Jiná možná řešení odpovědnostních důsledků vztahu zaměstnavatele a zaměstnanců

- ▶ V zahraničí tomu bývá jinak: za osobní pochybení nese leckde odpovědnost lékař.
- ▶ Zde pak je nutné v případě nemocniční péče složitě personifikovat tuto plnou odpovědnost.
- ▶ Příklady států, kde je individuální odpovědnost lékařů – Německo.
- ▶ Eventuálně tuto odpovědnost může nést souběžně zdravotnické zařízení a jednotliví lékaři (USA).
- ▶ Pak vyvstává otázka, jestli je to společná (solidární) nebo dílčí odpovědnost.

Odpovědnost za chování a za výsledek

- ▶ Česká judikata odmítá odpovědnost za neúspěch při léčení (podobné řešení v Německu skrz povahu smlouvy o službě *Dienstvertrag*).
- ▶ Lze to považovat za správné, vždyť to by nakonec každé úmrtí představovalo odpovědnostní případ. To by bylo absurdní a ekonomicky neúnosné.
- ▶ Jenom pochybení, tj. zaviněné nedodržení postupů *lege artis* představuje předpoklad soukromoprávní odpovědnosti.
- ▶ Jak je to z rozlišováním přijatelného omylu a nepřijatelného pochybení v české judikatuře? Všimá si tohoto rozdílu vůbec někdo nebo se ve skutečnosti jakýkoli sebevíce pochopitelný a ospravedlnitelný omyl zakládá odpovědnost?

Zvláštní případy objektivní odpovědnosti

- ▶ Vedle subjektivní odpovědnosti za pochybení existuje ještě objektivní odpovědnost zdravotnického zařízení za újmu způsobenou vadou věci použité při poskytování zdravotní péče (tj. léčiva, zdravotnického prostředku).
- ▶ Poškozený nemusí dokládat zavinění. Stačí příčinná souvislost mezi vadou a újmou. Je ale možná liberace.
- ▶ Vztahuje se tato odpovědnost také na orgány, tkáně, zpracovanou krev apod.? Co je vlastně věc (viz přednáška 7 CEZP)?
- ▶ Vztahuje se to také na lékárný? Určitě, ale ne za vadné použití bezvadného léčiva či zdravotnického prostředku. Mohl by nést odpovědnost za vadné léčivo vydané lékárnou lékař, který ho předepsal?

Odpovědnost výrobců

- ▶ Jak je to propojené s odpovědností výrobce, popř. distributora za újmu způsobenou vadou výrobku?
- ▶ V Česku zvláštní zákon (59/1998 Sb.) na základě nepříliš promyšlené transpozice práva EU. V každém případě není důvod spotřebiteli odnímat také tuto ochranu, která je přinejmenším – ovšem v mezích legislativy, nikoli za špatné použití dobrého výrobku – souběžná.
- ▶ Jak je to s regresem zdravotnického zařízení vůči výrobcí nebo dodavateli? Lze se ve skutečnosti regresního nároku domoci?

Odškodňování – současný posun

- ▶ Jak se vlastně odškodňuje?
- ▶ Praxe se posouvá od socialisticky restriktivního pojetí k odpovídajícímu západnímu pojetí s úlety k americké krajnosti.
- ▶ Soudci opustili restrikcí, snad kvůli neúnosně nízkým částkám. Totéž se začíná týkat také akademiků.
- ▶ Je to ale vzhledem ke zdlouhavosti víceúrovňového soudního řízení jako „zpomalený film“ se spoustou „zápletek“ a „úletů“.
- ▶ Je třeba říct, že praxe odškodňování újmy způsobené ve zdravotnictví je zlomkem odškodňování újmy na zdraví vůbec. Praxe se tvoří hlavně při odškodňování obětí autonehod, do zdravotnictví se přenáší.
- ▶ Konkrétní česká právní úprava: pravidla příslušné části OZ, která prošla určitou novelizací, vyhláška o bolestném (440/2001 Sb.) a obecná klausule o osobnostní újmě.
- ▶ Co návrh občanského zákoníku?

Způsob odškodnění

- ▶ V moderním světě je vyrovnání újmy zásadně peněžní. Ve zboží nebo ve službách je výjimečné, zpravidla se vyžaduje souhlas odškodňovaného. Pro újmu způsobenou ve zdravotnictví by samozřejmě připadala v úvahu nápravná zdravotní péče.
- ▶ V Česku se vzhledem k bezplatnosti péče financuje nápravná péče rovněž z veřejného zdravotního pojištění, aniž by se nutně dovozovala odpovědnost. Jinde to může být rovněž odpovědnostní záležitost.
- ▶ Připomínám, že veřejné zdravotní pojišťovny mají regresní nároky vůči těm, co újmu, jejíž léčení financovaly, zavinili či způsobili.

Přehled odškodňování

- dodatečně vzniklé náklady: zdravotní péče hrazená pacientem samotným či blízkými, nutné pomůcky, vybavení bytu apod.
 - - regresní cestou péče hrazená příslušné veřejné zdravotní pojišťovně.
 - ekonomické škody: ušlý příjem (ušlá mzda, ušlý zisk)
 - bolestné: jak jej kalkulovat
 - tzv. ztížení společenského uplatnění
 - osobnostní újma jako faktické bolestné?
-
- ▶ Nemáme ovšem jenom pacienta, ale také jeho blízké.
 - ▶ Mají nárok na nějaké odškodňování, pokud nedojde k úmrtí? Zdá se, že v ČR nanejvýš jako osobnostní újma.

Co se hradí u žijících poškozených a pozůstalým po zemřelém

- ▶ V případě úmrtí tady nějaké blízké oprávněné máme. Tak dalece ještě individualizace nedošla.
- ▶ OZ je dokonce dnes vymezuje jednoznačněji.
- ▶ Vynaložené náklady na léčení...
- ▶ Výživné pozůstalým odkázaným na výživu...
- ▶ Odškodnění nemajetkové újmy... Odškodňování poškozeného a blízkých se může kombinovat: nejdříve poškozený žije, pak následkem újmy zemře...

Jednorázové odškodnění, renty

- ▶ Odškodňování jednorázové?
- ▶ Valorizace přiznaného odškodnění?
- ▶ Renta?
- ▶ Otázka pravidelného či příležitostného přezkoumávání zdravotního stavu poškozeného?
- ▶ Česká praxe zatím příliš s rentou nepracuje.

Vývoj v jiných zemích

- ▶ USA: obrovské náklady, dílem posun k faktické objektivní odpovědnosti za výsledek, tendence k odstrašujícímu pojetí náhrad (punitive damages) (USA jako země práva bez přiměřenosti)

To zvyšuje náklady, v některých státech a odvětvích na pokraj kolapsu. Proto legislativní omezování *non-economic damages* (obdoba naší osobnostní újmy) některými státy.

- ▶ Evropa: Francie dílem kritický vývoj na základě nové legislativy, Německo pošilhavající, ale zároveň ostražitě se ohlížející do USA. Evropské soudy ale nemají tendenci přiznávat horentní odškodné a více zkoumají zavinění. Používání tabulek?

Pojištění odpovědnosti

- ▶ Pojištění odpovědnosti za újmu: v ČR se nestátní zdravotnická zařízení musejí pojišťovat na svou odpovědnost.
- ▶ Státním zdravotnickým zařízením to uložené není, dlouho se ani pojišťovat nemohly.
- ▶ Právní rámec pojištění odpovědnosti – zvláštní zákon 37/2004 Sb o pojistné smlouvě a předpisy o pojišťovnictví.
- ▶ Odpovědnost je neomezená, pojištění nemůže být neomezené, smlouvy tedy stanoví rozsah pojištění.
- ▶ Nebezpečné výluky (klausule *claims made*, výluky týkající se pochybení, výluky týkající se odpovědnosti jiných, výluky týkající se zlého úmyslu zaměstnanců, zcela nedostatečné pokrytí z hlediska rozsahu, přemrštěná spoluúčast apod.).

Veřejnoprávní odpovědnost

- ▶ V ČR podobně jako leckde jinde správní, kárná (disciplinární) a trestní.
- ▶ Odpovědnost za pochybení, obvykle za nedbalostní, nikoli objektivní odpovědnost.
- ▶ Uplatnění odpovědnosti má především poskytovat společnosti ochranu, zadostiučinění a odrazovat od podobného počítání.
- ▶ Souběžná soukromoprávní odpovědnost.

Správní odpovědnost

Pokutování a regulování včetně uzavírání jednotlivých zdravotnických zařízení, neudělení anebo odnětí povolení a oprávnění (licence, akreditace, registrace...).

Týká se jednotlivých zdravotnických zařízení (tedy vesměs právnických osob).

Co „osoby za nimi“?

Zohledňování skutečnosti, že mnohá zařízení jsou veřejná anebo alespoň těžko zastupitelná, jde o státní struktury (zde je nicméně možný úvah zásah vůči manažerům za selhání)

Finanční odpovědnost?

Postihování nekvalitní či protiprávní zdravotní péče může být postiženo kvazi-správně, prostřednictvím smluvní politiky veřejných zdravotních pojišťoven.

Kvůli jakým selháním a na základě jakého postupu mohou veřejné zdravotní pojišťovny vypovědět smlouvy se zdravotnickými zařízeními?

O problematice financování lekce 7 ČEZP.

Kárná (disciplinární) odpovědnost

- ▶ Provádí Česká lékařská komora a další profesní komory dle zákona 220/1991 Sb.
- ▶ Největší postih je zákaz výkonu povolání v podobě vyloučení rozhodnutím Čestné rady Komory.
- ▶ Lze dokladovat rigoróznost, adekvátní anebo falešnou profesní solidaritu? Pocity veřejnosti totiž nemusejí být spravedlivé, řada stížností je nedůvodných.

Trestní odpovědnost

- ▶ Nedbalostní ublížení na zdraví (se závažným následkem nebo následkem smrti) jako dlouhodobě uplatňovaný nástroj „prosazování“ dobré péče.
- ▶ Proč? Ex offio vyšetřování, nevyžaduje zásadní vlastní součinnost poškozeného, rychlejší průběh (než vleklé civilní spory), odstrašující účinky, větší zneuctění již v průběhu trestního řízení.
- ▶ Kolik je ale vůbec odsouzených lékařů a dalších zdravotníků?
- ▶ Volání po větším posunu k prosazování odpovědnosti soukromoprávní, jak je tomu ve vyspělejších zemích.
- ▶ Nestává se toto ale vítězstvím Pyrrhovým? Asi ne, větší přísnost a částky se prosazují bez ohledu na trestní represí.

Prevence

- ▶ Snaha o učinění péče bezpečnější řadou organizačních opatření nad rámec standardů lege artis.
- ▶ Nyní samostatný byznys: správná zdravotnická praxe, systém kvality a bezpečnosti, certifikace (ISO).
- ▶ V ČR existuje organizace zaměřující se na propagaci a kontrolu: Česká společnost pro kvalitu ve zdravotnictví (MUDr. Marx)

Příklady opatření:

- ▶ - jednoznačná identifikace pacientů
- ▶ - částí těla k zákrokům
- ▶ - bezpečné způsoby dávkování a přípravy léčiv
- ▶ - hygienické standardy
- ▶ - odpovídající komunikace mezi profesionály
- ▶ - únosná zátěž profesionálů
- ▶ - standardy pro řešení mimořádných situací a jejich nacvičování
- ▶ - interní kontrolní mechanismy, evidence při zákrocích apod.